

Полевикова О.Б. Конспект уроку з української мови (3 клас) з теми «Правопис префіксів роз-, без-» / О.Б. Полевикова // 33 уроки-гри „Поле чудес”. 1 – 4 клас: навч.-метод. посібник [для вчителів] / Полевикова О.Б., Архипова І.А., Бондар Т.М., Бурак М.О. та ін. / Упорядник *О.Б.Полевикова*. - Х.: Вид. група „Основа”, 2007. – С.134-139. – (Б-ка журн. „Початковенавчання і виховання”; Вип. 5 (41)).

Українська мова. 3 клас. Полевикова О.Б.

Тема. Правопис префіксів роз-, без-

Мета. Вчити учнів правильно писати і вимовляти слова з префіксами *роз-, без-*, виробляти орфографічну пильність, зокрема під час спостереження за збігом однакових приголосних звуків на межі префікса і кореня.

Розвивати лінгвістичне мислення.

Виховувати шанобливе ставлення до народних традицій.

Обладнання. Вашуленко М.С., Мельничайко О.І. Рідна мова: Підруч. для 3 кл. – К.: Освіта, 2003 – Ч.І. – 126 с.

Картки із завданнями для учнів. Таблиці слів для турів гри.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент. Повідомлення теми і мети уроку.

- Сьогодні ми всі – учасники гри “**ПОЛЕ ЧУДЕС**”. Її мета – формувати вміння правильно писати і вимовляти слова з префіксами *роз-, без-*.

А тематика завдань буде пов'язана із грудневими обрядовими святами українського народу.

II. ОСНОВНА ЧАСТИНА.

I ВІДБІРКОВИЙ ТУР

Опрацювання нового матеріалу. Спостереження за вимовою та написанням слів з префіксами *роз-, без-*.

Робота з підручником. Виконання вправи 255, с.104.

- Прочитайте слова. Доберіть до них споріднені і визначте префікси і корені.

Зробіть самостійно висновок про те, яка буква пишеться в кінці префіксів.

Робота з правилом на с.104. Читання правила хором, рядами, індивідуально.

- Як вимовляються префікси *роз-, без-* перед глухими приголосними? А перед дзвінками?

Каліграфічна хвилинка.

- Запишіть каліграфічно букви, склади, слова:

Зз роз без розсипав

Розшиє розбудив роздав

Безшумний безхмарний безкрай

Утворення нових слів за допомогою префікса *роз-*. Виконання вправи 256, с.105.

У першому турі беруть участь ті гравці, які успішно виконали всі завдання першого відбіркового туру.

ЗАВДАННЯ І ТУРУ

Перше завдання буде пов'язане із найзнаменнішим серед численних жіночих свят, що сповідувалися лише представницями „слабкої статі”, відзначенням у народі святої великомучениці Катерини, що припадає на 7 грудня. Дослідники християнських вірувань вважають, що в давнину це було свято Дівочої долі, але згодом церква пов'язала його зі святою Катериною.

Напередодні дівчата гадали на листочках дерев. Зранку зносили до однієї з осель продукти, готували з них борщ та кашу. На спільну трапезу мали право приходити всі парубки без запрошень. Останнім акордом катеринських численних ворожінь, якого з особливим нетерпінням чекали хлопці, було „кликання судженого до каші”. Хлопці, що сиділи в сховці, відгукувались на кожну накличку. Їм вельми не терпілося, адже більшість з них цілий день постили, „щоб свята Катерина послала гарну дружину”. За вечерею молодь веселилася, співала пісень, переважно колядкових, в яких згадувалося про долю. Потім влаштовували різноманітні ігри та забави (але без танців, бо піст), що викликало загальний сміх та кепкування.

Що ж робили дівчата і хлопці наприкінці свята?

Р	О	З	Х	О	Д	И	Л	И	С	Я
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

Як правило, цього вечора дівчата не залишалися на досвітки. Всі розходилися по домівках, оскільки потрібно було ще продовжувати „викликати долю”. Але настрої од цього не погіршувалися – дівоче свято залишало приємні спогади і романтичні сподіванки на кращу, щасливішу долю, на гарне життя, яким неодмінно ошчедрить свята покровителька.

Традиційно з приходом Катерини сподівались на люті морози. Тому й казали: „Як Катерина по воді, то Різдво по льоді”, „Як на Катерину холодно, то буде голодно”, а отже – „На святу Катерину – ховайся під перину”.

Завдання:

- Як вимовляється префікс роз- перед дзвінками приголосними? А перед глухими?

- Поясни, якого значення надає префікс без- словам?

- **Записати речення, виділити префікс у відгаданому слові:**

У день святої Катерини дівчата не залишалися на досвітки, а розходилися по домівках.

Оцінювання гравців, які не вийшли у фінал.

II ВІДБІРКОВИЙ ТУР

Утворення нових слів за допомогою префікса *без-*. Виконання вправи 257, с.105.

Добір до поданих слів споріднених з префіксом роз-. Виконання вправи 258, с. 105.

До наступного туру обираються гравці, які першими і правильно склали речення із парою слів із протиставним сполучником *а*. Наприклад:

Машину потрібно було не завантажити, а розвантажити.

ЗАВДАННЯ II ТУРУ

Зимовий Юрій, що припадає на 9 грудня, у давнину був періодом, коли мисливці розпочинали свій сезон. Однією з найшляхетніших забав, особливо в середовищі княжих дружин, було полювання на турів – жуйних ссавців з родини бичачих. З огляду на їх величезні розміри, незахищеність та виняткову калорійність м'яса, вони вже у середньовіччі були майже повністю винищені.

Спогади про давніх реліктових тварин, котрі обітували в наших краях, залишилися лише у фольклорних джерелах. Але очевидно, що у дохристиянську добу Юрій був опікуном і наглядачем мисливців. У цей день відзначалося Свято вовків. Люди вважали: затемнення й короткі зимові дні від того, що небесний вовк ковтає сонце. Фольклорні джерела рясніють оповідками, що людину можна перетворити у вовка терміном на 1, 3 чи 5 років, і святий Юрій за провину може віддати вовка-перевертня людині в прислугу.

Відтак, який був образ вовка-воїна в Україні, зокрема в билинах Київського циклу?

Р	О	З	П	О	В	С	Ю	Д	Ж	Е	Н	И	Й
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

Образ героїчного воїна порівнюється з вовком і у „Слові о полку Ігоревім”, і у „Повісті врем’яних літ”. Риси сміливої й хитрої вовчої натури перейшли й на святого Юрія як рицаря й покровителя воїнства.

Не зайвим буде нагадати, що з Юрієвим днем пов’язана одна досить відома історична подія, яку зафіксувало прислів’я: „Ось тобі й Юр’їв день”. У XV – XVIII століттях в Російській імперії був визначений законом період (один тиждень до Юрія, другий – після нього), коли селянам дозволялося вільно переходити від одного землевласника до іншого. У 1783 році Катерина II це право повністю ліквідувала.

Записати речення, виділити префікс у відгаданому слові:

Образ вовка-воїна був розповсюджений в Україні.

Оцінювання гравців, які не вийшли у фінал.

ФІЗХВИЛИНКА

ІІІ ВІДБІРКОВИЙ ТУР

1. Прочитайте вірш. Із словами з префіксами роз- і без- складіть і запишіть питальне і спонукальне речення:

У префіксах роз- і без-

Не буває букви С.

Букву З завжди пиши:

Безкоштовний, розкажи. (В.Бутрім)

2. Робота в парах змінного складу.

Діти отримують набори карток і починають рух, обмінюючись завданнями вставити пропущену букву у префіксах слів:

Картка 1	Картка 2	Картка 3
Бе...шумний	Ро...писати	Бе...людний
Бе...звучний	Ро...бити	Бе...помилковий
Бе...сонний	Ро...в'язав	Ро...судливий
Бе...сніжний	Бе...водний	Бе...корисна
Бе...хмарний	Бе...крилий	Бе...водна
Бе...доріжжя	Бе...край	Ро...дерти

Картка 4	Картка 5	Картка 6
Бе...звучний	Ро...'їхатись	Ро...робив
Бе...цінний	Ро...вести	Ро...шив
Бе...водний	Бе...край	Ро...казав
Ро...дати	Бе...крилий	Ро...чистить
Ро...ділити	Бе...водний	Бе...межний
Ро...кидати	Ро...вантажити	Бе...смертя

Картка 7	Картка 8	Картка 9
Ро...питає	Ро...плести	Ро...писка
Ро...гадати	Ро...класти	Ро...ходяться
Бе...зоряний	Ро...рити	Ро...клад
Бе...сильний	Бе...крилий	Бе...межний
Бе...радісний	Ро...писати	Ро...тиснув
Бе...змістовний	Бе...водний	Ро...хилив

3. Прочитайте. Поспостерігайте за збігом однакових приголосних звуків на межі префікса і кореня. Спишіть. Префікси виділіть:

Беззубий, беззвучний, беззмістовний, роззолочений, роззувати, роззиратися, беззоряний, безземельний.

До третього туру обираються гравці, які правильно і охайно виконали всі завдання III туру.

ЗАВДАННЯ III ТУРУ

Серед осінньо-зимових свят найбільше виділяється поетичністю і неповторністю одне з них – Андрія, чи як його ще називають у народі Калита, котре припадає на 13 грудня. Це виключно молодіжний обряд. На нього складчину, на відміну від Катерини, приносили парубки. В цей час найактивніше вдавалися до заклинань, завбачень майбутньої долі й ритуального кусання калети – обрядового коржа.

Як приймали калету дівчата?

Б	Е	З	П	Л	А	Т	Н	О
----------	----------	----------	----------	----------	----------	----------	----------	----------

А хлопцям годилося відкупитися грішми. Після цього всі сідали за обрядову вечерю, на якій обов'язково мали бути вареники з капустою.

Записати речення, виділити префікс у відгаданому слові:

Дівчата приймали на Андрія калету безплатно.

Оцінювання гравців, які не вийшли у фінал.

ГРА З ГЛЯДАЧАМИ

Записати розповідь про обряд кусання калети. Підкреслити слова з префіксами роз-.

Спочатку обирали пана Калетинського (від назви коржа) – найудатливішого на різноманітні витівки та жарти парубка. Він і дехто з присутніх намагалися розсмішити хлопця. Якщо він не розреготався, тоді мав

право підстрибнути, щоб вкусити коржя, коли ж не втримався і посміхнувся, то його обмащували сажею.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ГЛЯДАЧІВ:

У найдавніші часи навчальний процес починався взимку – 14 грудня за новим стилем, в день святого Наума. То була найзручніша пора для сільських дітей здобувати освіту, адже прийшов час, коли можна перепочити від нагальних хліборобських клопотів. За народною уявою, Наум – покровитель розуму, знань і добродетель, а тому селяни були переконані: якщо на святого пророка розпочати навчальний процес, то дитина краще засвоюватиме науку, а відтак набереться ума-розуму. З цього приводу казали: „Пророк Наум наведе на ум”.

Що дозволялося застосовувати вчителям за неуспішність?

Р	О	З	П	Р	А	В	А
----------	----------	----------	----------	----------	----------	----------	----------

Найосвіченішою особою в селі вважався дяк, який, власне, і здійснював навчання. Це були переважно малоосвічені особи, які дотримувались вельми тяжких і малозрозумілих для невідготовлених сільських малят прийомів навчання. Крім того, бракувало й спеціальних посібників. Дітей, які в силу своїх розумових даних не могли швидко опанувати ази науки, дяк міг відшмагати різками, скубати за чуба, крутити вуха чи бити ясеновою лінійкою по долонях. Все це відлякувало дітей від школи.

ФІНАЛ

17 грудня припадає на свято Варвари. Найпишніше воно проходило в дівочих гуртах. Досить цікаву легенду, пов’язану з цим святом, записав на Вінниччині О.Воропай.

Що, за цією легендою, зробила Варвара із вбранням самого Ісуса Христа?

Р	О	З	Ш	И	Л	А
----------	----------	----------	----------	----------	----------	----------

Так, у легенді мовиться, що Варвара була такою мудрою на вишивання, що оздобила навіть ризи самому Ісусові Христові. Тому в цей день жінки й дівчата займалися лише рукодільництвом. Беручись за вишивання, вони хрестилися й казали:

- Свята Варвара золотими нитками Ісусові ризи шила і нас навчила.

Оскільки для українського жіноцтва вишивання було національною особливістю, вони вважали великомученицю Варвару своєю покровителькою. Адже відомо, що українських дівчат вчили цього ремесла ще з дитинства. Як тільки юнка підростала, ненька та бабуся намагалися передати їй свій досвід. Вчили вишивати хрестиком, занизуванням, заполоччю тощо. Кожен регіон мав свій стиль, свою технологію і сюжетність, які не повторювали одне одного і зберігали одвічні традиції і специфіку.

СУПЕРГРА

Зі святом Варвари пов'язаний ще один цікавий звичай. Юнки готували вареники з маком і запрошували хлопців на вечерю. Сівши за стіл, хлопці не поспішали їсти обрядову страву. Справа в тім, що за традицією дівчата готували так звані „ліві” вареники.

Що робилося з борошном у цих варениках?

Р	О	З	Л	І	Т	А	Л	О	С	Я
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

Так, воно розліталося. Замість маку на Поліссі до вареників підсипали борошно. Такі вареники звалися пирхунами – бо мука з низ пирхала, розліталася навсібіч. Це завжди викликало загальний сміх, а невдачу окресчували пирхуном.

III. ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА

Нагородження переможців. Підведення підсумків роботи.

Домашнє завдання. Дібрати зі словника і записати по 10 слів з префіксами *роз-*, *без-*. Із двома словами на вибір скласти і записати речення.

